

Eessõna

Koostöö kui haridusmuutuste võtmetegur

2019. aasta on kuulutatud eesti keele aastaks, et tähistada riigikeele 100. aastapäeva. Selles valguses on eesti keeles ilmuva Eesti Haridusteaduste Ajakirja (EHA) 12. number eriti tähenduslik – saame Eesti haridusvaldkonna uurimistulemustest lugeda eesti keeles ja päris oma teadusajakirjast. Seekordse vabanumbri kaastööd, milles käsitletakse elukestva õppe, kõrg-, kutse- ja üldhariduse, õppijate toimetuleku, õpetajate kogemuste ja töökohapõhise õppimise probleeme, pakuvad mõtteainet nii õpetajatele, haridus- ja kasvatusteaduste valdkonna uurijatele, õppejõududele, hariduspoliitika kujundajatele, õpetaja-hariduse arendajatele kui ka kõigile teistele haridusteamadest huvitatutele.

Käsitletavat teemat on vabanumbrile iseloomulikult mitmekesised. Uuringute märksõnadena on kaastööde autorid nimetanud näiteks mitteformaalõpet, e-õpet, koostöist õpikultuuri, akadeemilist läbipõlemist, arenguuskumusi, muutusi kutsehariduses ja õpilaskonnas, professionaalset mälu, juhtimisoskusi ning plagiaati. Koondatuna ühte ajakirjanumbrisse loovad artiklid pildi Eesti haridusvaldkonna hetkeseisu problemaatikast, keskendudes seejuures mitteformaalharidusele ja elukestvatele õppele, õpetajate kogemustele, koolide juhtimisele, õpilaste sotsiaalsele ja akadeemilisele heaolule ning töökohal õppimise võimalustele. Artiklite aluseks olevad uuringud peegeldavad ka metodoloogilist ja metoodilist mitmekesisust. Seejuures võib haridusvaldkonna empiirilistes uurimustes täheldada tendentsi kasutada üha rohkem kvalitatiivseid andmete kogumise ja analüüsi meetodeid. Samuti on sagedased kombineeritud meetodid.

Mitmekesisuse kõrval näeme, et artiklite läbivad teemad on õppimine, õpetajate ja õpilaste kogemused ning koostöö muutunud haridusoludes. Just koostööd eri huvirühmade vahel peetakse pikaajaliste haridusmuutuste eelduseks (Butler, Schnellert, & MacNeil, 2015). Et mõista haridusmuutusi, on oluline võtta arvesse sotsiaal-kultuurilist konteksti ning uurida indiviidi kogemusi laiemas muutuste protsessis. See väljendub mitmes selle vabanumbri interdistsiplinaarses kaastöös, kus kohtuvad kasvatusteadus, sotsioloogia ja psühholoogia. Paljuski lähtutakse sotsiaalkonstruktivistlikust paradigmat, võttes arvesse nii individuaalseid, sotsiaalseid kui ka kontekstuaalseid tegureid ning nende vastastikmõju.

Haridusvaldkonna eksperdid on väitnud, et haridusmuutuste süsteemset analüüsi toetavat teoreetilist kontseptsiooni ei ole veel loodud (Sahlberg, 2015, lk 29). Haridusmuutuste analüüsimise oluliseks raamistikuks Eesti hariduspoliitilises kontekstis on kujunenud „Eesti elukestva õppe strateegia 2020“, millele on ka ajakirjanumbri kaastööde autorid viidanud. Üks strateegilisi eesmärke, mis toetab elukestva õppe rakendamist, on õpikäsituse muutumine. Seejuures on muutunud õpikäsituse põhimõtted leidnud laia kõlapinda: me teame, miks ja millises suunas peaks arusaam õppimisest ja õpetamisest muutuma. Näiteks tuleks rohkem tähelepanu pöörata sellele, et õppimine põhineks sotsiaalkonstruktivistlikel põhimõtetel, mille korral antakse õppijale rohkem otsustusõigust ja võimalusi õppida koos teistega, toetades seeläbi enesereguleeritud ja koostöist õppimist (Haridus- ja Teadusministeerium, 2017). Vähem teame aga sellest, kuidas on need põhimõtted praktikas rakendunud, kuidas tajuvad muutusi õppijad ja õpetajad ning kuidas saab õpetajaid muudatuste elluviimisel ja nendega kohanemisel paremini toetada. Selle vabanumbri artiklite autorid tegelevadki just nende küsimustega. Eraldi tasub esile tõsta asjaolu, et ajakirjanumbris avaldatud artiklid aitavad mõista õppimise sügavat tähendust, seades fookuse olulistele kognitiivsetele ja sotsiaalkognitiivsetele protsessidele.

Artiklid on jaotatud kolme suure alateema alla. Vabanumbri esimeste artiklite keskmes on õppimine: mitteformaalõppe tähendus ja õppimine töökeskkonnas. Teises teemaplokis on artiklid, mis avavad õpetajate kogemusi – seda, kuidas õpetajad tajuvad kooli koostöist õpikultuuri ning kutseõppe õpilaskonnas aja jooksul toimunud muutusi. Kolmanda alateema artiklid aitavad mõista õppijate toimetulekut õppimisega. Vabanumbri lõpetame Martin Ehala raamatu „Identiteedimärgid. Ühtekuuluvuse anatoomia“ tutvustusega.

Kuidas mõista mitteformaalõpet ja toetada uute õppimisviiside rakendamist?

Elukestva õppe ja muutunud õpikäsituse kontekstis rõhutatakse, et õppimine ei ole vaid kooliseinte vahel toimuv protsess. Õpitakse nii koolis kui ka tööol, nii formaalselt kui ka mitteformaalselt. Mida me *mitteformaalõppe* all õigupoolest silmas peame? Kuidas mõistetakse seda poliitikatekstides? Kuidas luua õppimisvõimalusi organisatsioonides, kasutades kombineeritud õpet? Nendele küsimustele leiab tõenduspõhiseid vastuseid vabanumbri esimestest artiklitest.

Kirsti Lonka, Elina Ketonen, Kitte Marttinen ja Markus Talvio artikli fookuses on töökohapõhise õppimise võimalused. Uurimuses lähtutakse kaasava õpikeskkonna ehk ELE-mudelist (*Engaging Learning Environment*),

mis on kujunenud Soome hariduse, sh õpetajahariduse üheks alusmudeliks (Lonka, 2018). ELE-mudeli alusel õppimine hõlmab kolme etappi: 1) õppijate varasemate teadmiste aktiveerimist ja huvi tekitamist, 2) toetatud õpiprotsessi ja 3) toimunud arengu hindamist, mis sisaldab ka eel- ja järelhindamise tulemuste võrdlust. ELE-mudelile toetudes kombineeritakse auditoorset õpet, digi- ja e-õpet, kasutades ära eri õppeviiside eeliseid. Uurijate eesmärk oli hinnata ELE-mudelist lähtuva põimõppe tulemuslikkust töökohapõhise õppe kontekstis. Uuringus osales ühe organisatsiooni 107 keskastmejuhti, kes jagunesid põimõppe (auditoorne õpe ja e-õpe), e-õppe ja kontrollrühma. Võrreldes testide põhjal sekkumiseelseid ja -järgseid tulemusi, selgus, et kõige efektiivsem oli põimõpe. Osalejate teadmised paranesid küll nii põim- kui ka e-õppe korral, kuid teadmiste rakendamisel olid suuremad muutused põimõppe rühmas. Kontrollrühmas eel- ja järelhindamise tulemused ei erinenud.

Poliitikadokumente analüüsid uurisid **Katrin Karu, Larissa Jõgi, Ilona Evelyn Rannala, Triin Roosalu, Lianne Teder** ja **Halliki Põlda**, kuidas mõistetakse mitteformaalõpet ja mis kontekstis on seda mõistena kasutatud. Tulemustest ilmses, et mõiste tähendused poliitikadokumentides varieeruvad, olles kontekstide paljususe tõttu sageli vastandlikud ning mõjutatud hariduspoliitilistest ja majanduslikest suundumustest. Kõige enam leiab mitteformaalõpe kajastust noortepoliitika ja elukestva õppe dokumentides. Poliitika radade ja diskursuseanalüüsi tulemusena eristus kümme mitteformaalõppe aladiskursust, mis jaotusid viie põhidiskursuse alla. Selgus, et poliitikadokumentides on mitteformaalõpet määratletud selle kaudu, mis keskkonnas see toimub (keskkonnadiskursus), kuivõrd see erineb teistest õppimisviisidest (eristumisdiskursus), kes on mitteformaalõppesse õppijatena kaasatud (kaasamisdiskursus), kas see on osa suuremast haridussüsteemist või omaette süsteem (süsteemidiskursus) ning kuidas seda õppimisviisi tunnustatakse (tunnustamisdiskursus). Uurimus osutab vajadusele ühtlustada mõiste kasutust poliitikatekstides, sest mõiste kontekstuaalne variatiivsus mõjutab seda, kuidas mitteformaalõpet eri tegevusvaldkondades ja ühiskonnas mõistetakse.

Kuidas tajuvad muutusi õpetajad?

Õpetajate koostöö on haridusmuutuste, sh muutunud õpikäsituse üks võtmetegureid (Eesti elukestva õppe ..., 2014). Koostöise koolikultuuri loomisesse peavad panustama kõik osalised, kuid eestvedaja roll on koolijuhil. Et mõista, millised on õpetajate koostöökogemused ja kuivõrd on muutunud õpikäsituse põhimõtted Eesti koolides rakendunud, intervjuerisid **Pille Slabina** ja **Katrin Aava** 45 õpetajat 15 üldhariduskoolist. Analüüsid õpetajate koostöökogemusi

individuaalsel, suhtlus- ja institutsionaalsel tasandil, eristasid autorid koostõiseid, konkureerivaid ja võimestamata õpetajaid. Tulemustest ilmnes, et vaid kolmandik intervjueritud õpetajatest tajub neid võimestavat koostööd eri tasanditel. Umbes pooled õpetajad on konkureerivad ja ülejäänud võimestamata, kuid mõlemale rühmale on iseloomulik see, et koostööd tajutakse kohustusena. Erinevus seisneb aga selles, et kui konkureerivas rühmas koostöö siiski mingil määral toimib, siis võimestamata õpetajate kirjeldustest ilmnes, et nende koolis „käib igauks oma rada“ ning koostöö polegi vajalik. Tajutud koostöö on omakorda seotud sellega, kuivõrd agentsena – aktiivse ja toimiva tegutsejana – õpetajad end tajuvad. Tulemustest lähtudes annavad artikli autorid eelkõige koolijuhtidele soovitusi, kuidas luua eeldusi koostööks (ja suurendada õpetajate agentsust) ning kuidas koostöist õpikultuuri koolis edendada.

Haridusuuendused tähendavad muutusi ka õpilaskonnas. Üks võimalus uurida õppijates toimunud muutusi on küsitleda nende õpetajaid. **Meidi Sirk, Reeli Liivik, Meril Ümarik ja Krista Loogma** analüüsisidki, kuidas õpetajad kogevad õpilaskonnas toimunud muutusi ning millise hinnangu nad nendele muutustele annavad. Sel eesmärgil küsitleti 501 kutseõpetajat ja intervjueriti 9 kutseõpetajat, kellel oli paarikümneaastane tööstaaž. Küsitlusandmete analüüsist ilmnes, et kutseõpetajate vanus ja tööstaaž mõjutavad seda, millise hinnangu nad õpilaskonnas toimunud muutustele annavad. Kui nooremad ja lühema tööstaažiga kutseõpetajad tajuvad õpilaskonna muutusi positiivsena, siis vanemad ja pikema tööstaažiga kutseõpetajad märkavad positiivsete muutuste kõrval ka negatiivseid. Keskmise vanuse ja tööstaažiga kutseõpetajate hinnangud õppijates toimunud muutustele on aga valdavalt negatiivsed. Intervjueritud pika tööstaažiga kutseõpetajad võrdlesid ja isegi vastandasid praegusi õpilasi nendega, keda õpetati karjääri algusaastatel, leides, et tänapäeva õppijad on vähem motiveeritud ja ei tunne nii suurt vastutust oma õppimise eest. Samuti tõid kutseõpetajad esile õppijate kehvad alusteadmised ja -oskused, sh õpioskused. Kõige selle mõjul tajuvad kutseõpetajad, et nad peavad täitma varasemast mitmekesisemaid rolle. Sellised uurimistulemused on ka muutunud õpikäsituse kontekstis äärmiselt olulised: kuigi me püüdleme selles suunas, et õppijad oleksid õppimisprotsessi aktiivsemalt kaasatud ja suunaksid oma õppimist, ilmneb siiski pikema tööstaažiga kutseõpetajate kogemustest, et õppijate oskused on aja jooksul hoopis halvenenud. Mõtte- ja uurimisainet on rohkesti ning edaspidised uuringud on väga vajalikud.

Kuidas tuleb õppija koolis toime?

Õppija heaolu ja õppimisega toimetulek ei ole kindlasti miski, millele on alles muutunud õpikäsituse raames hakatud tähelepanu pöörama. Samas on siiski märgata, et see teema muutub järjest olulisemaks ja vajadus suuniseid andvate uurimuste järele püsib. Nii on **Kati Vinter**, **Kati Aus** ja **Grete Arro** kesken-dunud oma uurimuses õpilaste akadeemilisele läbipõlemisele. Tuginedes 429 eesti ja vene õppekeelegra koolide õpilase hulgas tehtud küsitlusele, osutavad uurijad, et akadeemiline läbipõlemine on tõsine probleem – suur osa küsit-letutest oli sellele viitavaid sümptomeid kogunud. Uurimistulemuste järgi on riskiteguriteks õpilase uskumus, et võimekus on kaasasündinud ja raskesti muudetav, ning kehv toimetulek õppimisel ette tulevate raskustega. Seetõttu tuleks pöörata edaspidi rohkem tähelepanu õpilaste arenguuskumustele ning pakkuda neile psühholoogilisel ja akadeemilisel kohanemisel suuremat tuge.

Ajakirja viimase artikli fookuses on üliõpilaste akadeemilise eetika põhi-mõtete järgimine. Suuniseid üliõpilaste eetilise käitumise toetamiseks annab **Marvi Remmiku**, **Tiina Tasa**, **Liana Roosi** ja **Erika Lõfströmi** uurimus, milles analüüsitakse üliõpilaste arusaamu plagiaadist – selle põhjustest, tõsidusest ja vähendamise võimalustest. Tulemustest ilmneb, et küsitletud 380 üliõpilasest alla 30% peab plagiaati tõsiseks probleemiks. Eristades tahtlikku, koormusest tingitud ja tahtmatut plagiaati, leidsid uurimuse autorid, et üliõpilaste hinnangul on just tahtmatu plagiaat kõige sagedasem. See näitab, et üliõpilastel ei pruugi olla piisavalt teadmisi sellest, kuidas teiste autorite materjalile viidata. Samuti on üliõpilaste teadmised plagieerimise tagajärgedest pigem vähesed. Lisaks tuntakse plagiaadivastussüsteemidega seoses mitmesuguseid hirme, näiteks valetulemuste alusel plagiaadisüüdistuse saamine. Sellised uurimis-tulemused viitavad selgelt vajadusele suurendada üliõpilaste ja õppejõudude koostööd ning selgitada akadeemiliste tekstide kirjutamise tavadid, et vältida üliõpilaste ebaeetilist käitumist ja plagiaadijuhtumeid.

Raamatututvustus

Selles vabanumbris tutvustab Piret Viires Martin Ehala raamatut „Identiteedi-märgid. Ühtekuuluvuse anatoomia“ (inglise keeles 2017, eesti keeles 2018), mis suunab lugejaid mõtlema küsimustele, kes ma olen ja kuhu ma kuulun. Oma identiteediteooriaga loob Ehala raamistiku, mis aitab meil identiteete enda sees ja ümber paremini mõista. Raamatus käsitletavad teemad on seotud sotsiaal-teadustes juurdunud eelduste või levinud veendumustega, kuid kuna ebakõla eelduste ja identiteedi tegeliku toimimise vahel on muutunud väga suureks, on selle ületamiseks vaja tekitada dialoog (Ehala, 2018, lk 30). Siinse ajakirja-

numbri kontekstis ei saa jätta mainimata, et Martin Ehala on ka aktiivne haridusuuenduste eestkõneleja. Identiteedi ja iseenda olemuse parem mõistmine toetab meid ka muudatuste elluviimisel ja nendega kohanemisel.

24 autorit, 1471 küsitletut, 23 analüüsitud poliitikadokumenti ja 1 raamat identiteedist – selline on EHA 12. number ja 4. vabanumber kvantitatiivsetes andmetes. Loodame, et sellisena toetab see ajakirjanumber haridusvaldkonna uurijate koostööd, loob eeldusi dialoogiks haridusvaldkonna huvirühmade vahel ning pakub võimalusi üksteiselt õppida. Artiklite aluseks olevate uurin-gute tulemused osutavad, et koostöö eri vormides ja eri osaliste vahel toetab muu hulgas õppijate ja õpetajate kohanemist ning haridusmuudatuste tegemist.

EHA vabanumbri toimetajad
Anni Tamm ja Larissa Jõgi

Kasutatud kirjandus

- Butler, D. L., Schnellert, L., & MacNeil, K. (2015). Collaborative inquiry and distributed agency in educational change: A case study of a multi-level community of inquiry. *Journal of Educational Change*, 16(1), 1–26.
<https://doi.org/10.1007/s10833-014-9227-z>
- Eesti elukestva õppe strateegia 2020 (2014). Tartu: Haridus- ja Teadusministeerium. Külastatud aadressil <https://www.hm.ee/sites/default/files/strateegia2020.pdf>.
- Ehala, M. (2018). *Identiteedimärgid. Ühtekuuluvuse anatoomia*. Tallinn: Künnimees.
- Haridus- ja Teadusministeerium (2017). *Õpikäsitusest ja selle muutumisest. Elukestva õppe strateegia 2020 1. eesmärgi selgituseks*. Külastatud aadressil https://www.hm.ee/sites/default/files/har_min_broshyyr_12lk_est_veebi.pdf.
- Lonka, K. (2018). *Phenomenal learning from Finland*. Helsinki: Edita Publishing.
- Sahlberg, P. (2015). *Finnish lessons 2.0: What can the world learn from educational change in Finland?* New York: Teachers College Press.